

Yeraltındaki Hıristiyan mirası keşfedilmeyi bekliyor

Ali Yamaç, Bülent Erdem
FOTOĞRAF • BERGE ARABIAN

FERDA BALANCAR / ferda@agos.com.tr

Ali Yamaç ve Bülent Erdem mağaracılıkla ilgileniyorlar. Obruk adlı bir de mağara araştırma grupları var. İki usta mağaracıyla, Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaları konuşmak için yola çıktık. Ancak söz döndü dolaştı, Türkiye'deki yeraltı şehirlerine geldi. İki usta mağaracı Anadolu'da özellikle 6-11. yüzyıllar arasındaki 500 yıllık dönemden kalma yerel Hıristiyan halkların inşa ettiği pek çok yeraltı yerleşimi olduğunu belirtiyorlar.

- **Mağaracılık nedir? Mağara araştırmacıları neler yaparlar?**

Mağaracılık temel olarak doğal mağaraların araştırılması ve incelenmesi, haritalandırılması, ölçülmesi ve envanterleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Mağaracılar genellikle bu konuyla hobi olarak ilgilenir. Biz de hobi olarak yapıyoruz.

Obruk mağaracılık grubundan da söz eder misiniz?

Obruk, mağaracılıkla ilgili Türkiye'de kurulmuş bir grup. Obruk mağara araştırma grubu olarak 6 yıl önce kurulduk. Türkiye'de bizim dışımızda 20-25 tane mağaracılık grubu var. Bunlara üniversitelerin mağaracılık kulüpleri de dahil. Dernekler daha çok bu işin eğitimiyle başlıyorlar. Biz ise mağaracılık deneyimi olan kişilerden oluşan bir grubuz. Zaman içerisinde doğal mağaracılıktan yeraltı şehirciliğine yöneldik. Bizimle birlikte çalışmak isteyenlere harita ve ölçüm eğitimi veriyoruz ama biz bunu masa başında yapmak yerine uygulama içerisinde öğretmeye çalışıyoruz.

- **Türkiye, mağaracılık açısından verimli bir ülke mi?**

Ülkemizin 780 bin kilometrekarelik yüzölçümünün 150-160 bin kilometrekarelik kısmı saf kireç taşı. Bu da İsviçre'nin yüzölçümü kadar bir alana tekâbül ediyor. Halen Türkiye'de 2500-2800 kadar envanterlenmiş, kayıt altına alınmış mağaramız var. Kayıt altına alınmış ve internetten ulaşabileceğiniz mağara sayısı bu kadar. Oysa bu kadar büyük yüzölçümü ve bu kadar yaygın saf kireç taşıyla 200 bin civarında mağaramızın olması lazım. Türkiye'de mağaracılığın duyaeni olarak kabul edilen Timuçin Aygen, bundan yıllar önce Türkiye'de 40 bin mağara olduğunu söylemişti. Bugün herkes de bunu böyle kabul ediyor. Ancak Türkiye'nin mağaracılık potansiyelini ortaya çıkartmaya yetecek bir insan kaynağına maalesef sahip değiliz.

- **Biraz önce doğal mağaracılıktan yeraltı şehirciliğine yöneldiğinizi söylediniz. Bu nasıl oldu?**

Biz seneler önce Topkapı Sarayı Ayasofya projesine dahil olduk. Daha sonra Gaziantep'te yeraltı şehirleri üzerine çalışmaya başladık. Antep'teki çalışmalarımızdan haberdar olan Kayseri'de de büyükşehir belediyesi ve valilik bizimle çalışmak istedi. Ayrıca Urfa'da da çalışmaya karar verdik. Bu sözünü ettiğimiz çalışmaların tümü yeraltı şehirciliği anlamına geliyor. Kayseri bu bağlamda en geniş kapsamlı çalışmamız oldu. Gaziantep'te görece olarak daha ufak yerleşimler ortaya çıkardık. Kayseri'de ise inanılmaz bir yeraltı yerleşimleri zenginliği var. Kayseri'ye her gittiğimizde en az beş tane yeraltı şehriyle karşılaşıyoruz. Şu ana kadar Kayseri'de 30 tane yeraltı şehrinde çalıştık; 50'den fazla yeraltı şehri de çalışmamız için sırada bekliyor.

"Gesi Belağası vadisinde Ermenilerden kaldığını söylenen bir cüzzam hastanesi var. Yine aynı yerde Ermeni kaya kilisesi var. Bu kilisede Ermenice kitabeler de duruyor."

- **Yeraltı şehirleri alanında neler yapıyorsunuz?**

Çalıştığımız yeraltı şehirlerini haritalandırıp, envanterini çıkarıyoruz. Bunları ara raporlar halinde büyükşehir belediyesine sunuyoruz. Ortaya çıkardığımız bilgileri yerel yöneticilerin nasıl kullandığına biz karışmayız. Belediye ve valilik işbirliğiyle bu yeraltı şehirleri turizme açılabilir. Ama bu bizim işimiz değil. Mesela Kayseri Ağırnas'ın altı tamamıyla bir yeraltı şehrinden oluşuyor.

- **Hangi dönemden kalma?**

Bizim fikrimize göre, Bizans döneminde yapılmış çok fazla yeraltı şehrine rastlamıyoruz. 6. yüzyılda başlayan Sasani akınları ve ardından 7. ve 8. yüzyıldaki Arap akınları ve ardından Selçukluların Anadolu'ya gelişleri sürecinde pek çok yeraltı şehri inşa ediliyor. Yani Anadolu'da 6. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar süren yağma hareketleri ve büyük savaşlardan sakınmak için kurulmuş pek çok yeraltı şehri var. Bunların çoğu içine girip de üç dört ay yaşayabileceğiniz şekilde kurulmamış. Bir akın olduğunda içine saklanıyorsunuz ama kısa süre sonra tekrar dışarı çıkmak zorundasınız. Havalandırma sorununuz ve erzak sorununuz oluyor. En çok bir iki hafta kadar kalabileceğiniz sığınaklar bunlar. Anadolu'nun yerel Hıristiyan halkı 6. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar yaklaşık 500 yıl boyunca bu yeraltı şehirlerini sığınak olarak kullanmışlar.

Tarihsel kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla 6. yüzyıldan önce Roma ve Bizans'la Doğu Hıristiyanları arasında da ciddi sorunlar olmuş? O dönemlerden kalma yeraltı şehirlerine de rastladınız mı?

Rastladığımız yeraltı şehirlerinin hemen hepsinde bir kilise veya şapel var. 4. ve 5. yüzyıllar da Hıristiyanlar için çok rahat geçmiyor. Tam rahatlıyorsunuz ikona kırıcılık dönemi başlıyor. Hıristiyanların iç çatışma dönemlerinin izlerini de bu yeraltı şehirlerinde bulmak mümkün. Ancak en yoğun yeraltı şehirleşmesine 6. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar rastlıyoruz. 11. yüzyıldan sonra da pek rastlamıyoruz. Daha sonraki dönemlerde ise bu yeraltı şehirleri başka amaçlar için kullanılmış. Mesela Nevşehir'in 40 km güneyindeki Derinkuyu'da yeraltı şehrinin üst katları ahıra çevrilmiş. Bu da Osmanlı döneminde olmuş, buluntular onu gösteriyor. Şunu da ekleyelim, yeraltı yerleşimlerinin hepsi şehir ölçeğinde değil. Küçük ölçekli, birkaç odadan oluşan ve bir tür sığınak diyebileceğimiz yapılar da var. Ama Kayseri Ağırnas'taki yeraltı şehrinin ise neredeyse ucu bucağı belli değil. Ağırnas'ta yerin üstündeki yapıların neredeyse tamamı birbirine yeraltında bağlı. Bir evde bir dolabı çekiyorsunuz bir başka evin yatak odasına çıkıyorsunuz.

"6. yüzyılda başlayan Sasani akınları ve ardından 7. ve 8. yüzyıldaki Arap akınları ve ardından Selçukluların Anadolu'ya gelişleri sürecinde pek çok yeraltı şehri inşa ediliyor."

- **Kayseri Tomarza'da da çalışıyorsunuz? Tomar-za'da durum nasıl?**

Tomarza'da maalesef şehrin içinde fazla bir şey bırakmamışlar. Şehrin içinde yeraltı şehri olduğunu biliyoruz. Tomarza'da restorasyonu sürmekte olan bir kilise var. Tomarza çevresinde ise 7 tane yeraltı şehri olduğuna dair ihbarlar alıyoruz. Bunlar, mimari olarak da birbirine benziyor. Maalesef nasıl korunacakları belli değil. Bin yıllık bir eserden bahsediyorsunuz ve maalesef definecilerin eline düşmüş.

- **Definecilik demişken, çalıştığınız yerlerde toplumun size bakış açısı nedir?**

Mağaracılıkla uğraşıyorsanız size defineci olarak bakıyorlar. Bazen de defineciler musallat oluyor, kendi bulamadıkları defineyi bizim bulmamızdan endişe ediyorlar. Silahla kovalanan mağaracılar olduğunu biliyoruz. Bazen kendilerine yardımcı olmamızı isteyen definecilerle karşılaşıyoruz. Bizim dostlarımız da düşmanlarımız da definecidir. Bunu hobi olarak yaptığımıza inanmıyorlar. Ayrıca bir de duvar yazıcıları var. Kendileri duvarlara Latince ya da Yunanca yazılar yazıyorlar ve bu şekilde mağarayı pazarlamaya çalışıyorlar. Biz son birkaç yıldır, belediye ve valiliğin desteğiyle çalıştığımız ve resmi araçla gittiğimiz için rahatız ama tek başınıza giderseniz sorun çıkabiliyor, hatta Jandarmaya haber veriyorlar.

- **Ermenice yazıtlara ya da haçkarlara rastladınız mı?**

Nevşehir'de rastladık. Kayseri Gesi'de Değirmendere vadisinde çok ilginç bir güvercinlik yapısı var. Gesi'deki iki kiliseyi güvercinliğe çevirmişler ama freskler de duruyor. Gesi'deki güvercinlikler Kapadokya'dan farklı olarak kule şeklindedir. Osmanlı döneminde güvercinlik haline getirilmişler. Gaziantep'ten içinde Ermenice yazıtların olduğu bir yeraltı yapısının haberi geldi ama onu henüz görmedik. Gesi'nin Belağası vadisinde Ermenilerden kaldığını söylenen bir cüzzam hastanesi var. Yine aynı yerde Ermeni kaya kilisesi var. Bu kilisede Ermenice kitabeler de duruyor.

- **1915-16 döneminde katliamların bir kısmının mağaralarda yapıldığı bilinir. Çalıştığınız mağaralarda bu tür kalıntılarla karşılaştınız mı?**

Kayseri Develi'de karşılaştık. 1992-93 döneminde Develi'den bir mağara ihbarı geldi. Mağaraya indiğimizde pek çok insan iskeletiyle karşılaştık. Mağaradan çıktığımızda polis ve jandarma tarafından sarılmıştık. Üzerimiz arandı ve bütün fotoğraflarımıza el konuldu.

- **Gelecek için ne tür planlarınız var?**

Geelcek yıl, ilki yıl önce Roma'da yapılan, yeraltı yerleşimleri konusundaki tek uluslararası kongre olan 'Ipogea 2017' Kapadokya'da yapılacak. Bu kongreye hazırlanıyoruz. Kayseri'de sürdürdüğümüz çalışmaları Rus ve İtalyan mağaracılarla birlikte yapmak için görüşmelerimiz sürüyor. Mağaracılık çalışmalarına ilgi duyanlar www.obruk.org adresinden bizi takip edebilirler.

